บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

"น้ำคือชีวิต" 'หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ มีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้' พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะผู้อำนวยการสำนักงานพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 9)

จากพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ ทุก ๆ รัฐบาลที่ผ่านมาจึงได้ลงทุนในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาการเกษตร ได้แก่ โครงการชลประทานต่าง ๆ มาโดยตลอด ทั้งโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและแหล่งน้ำอื่น ๆ จนถึงปี พ.ศ.2552 มีพื้นที่ชลประทานทั้งประเทศประมาณ 30 ล้านไร่ ทั้งโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลาง ในลักษณะของเขื่อน อ่างเก็บน้ำ และระบบการกระจายน้ำ ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมุ่งหวังจะใช้เป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญ ส่วนโครงการชลประทานขนาดเล็ก ได้แก่ ฝายทดน้ำ พนังกั้นน้ำ ได้จัดทำเพื่อเก็บกักน้ำบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค – บริโภค และถ้าเหลือก็ใช้เพื่อการเกษตร นอกจากนี้ยังมีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าตั้งสถานีสูบน้ำบริเวณริมฝั่งของแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั่วประเทศ เพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกของเกษตรกร ดังนั้นในเขตชลประทาน จึงเป็นเขตที่มีศักยภาพของพื้นที่สูง มีน้ำสำหรับการปลูกพืชตลอดปี เกษตรกรในเขตชลประทาน จึงมีทางเลือกในการปลูกพืช ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งพืชไร่ พืชผัก ข้าวนาปรังและไม้ผล (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 9)

การพัฒนาทางด้านการเกษตรในเขตชลประทาน มีความสำคัญต่อศักยภาพการผลิตพืชอาหารพืชพลังงานต่าง ๆ และการรักษาสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก จึงมีผู้เสนอแนวทางการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทานในอนาคต ให้จัดระบบการผลิตตามศักยภาพของพื้นที่ โดยกำหนดเขตพื้นที่ทำนาปรัง เขตปลูกพืชไร่ – ผักฤดูแล้ง และเขตส่งเสริมการปลูกไม้ผลที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางการส่งเสริม และพัฒนาองค์กรกลุ่มผู้ใช้น้ำและกลุ่มผู้ผลิตให้

เข้มแข็ง เพื่อให้มีบทบาทด้านการจัดการน้ำ การผลิต การตลาด และเป็นศูนย์กลางความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเน้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Approach) เพื่อให้องค์กรกลุ่มผู้ใช้น้ำ และกลุ่มผู้ผลิตมีความสามารถพึ่งตนเองได้ สามารถวางแผน และดำเนินการด้านการผลิต การตลาด การจัดการน้ำ การบำรุงรักษาระบบชลประทาน และการพัฒนาองค์กรได้ (สุรัตน์ สงวนทรัพย์. 2546 : 18) เช่นเดียวกับจากการประชุมนานาชาติเกี่ยวกับน้ำและสิ่งแวดล้อมที่กรุงดับลิน (Dublin) ประเทศไอร์แลนด์ (Ireland) ในปี ค.ศ. 1992 โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการในทางปฏิบัติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ที่ประชุมได้ปรึกษาหารือ และได้ข้อสรุปเป็นหลักการว่า การพัฒนาและจัดการน้ำ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ ผู้วางแผน ผู้กำหนดแนวนโยบายทุกระดับและน้ำมีคุณค่าทางเศรษฐกิจสำหรับภาคการใช้ต่าง ๆ และจำเป็นต้องถือว่าเป็นสินค้าในเชิงเศรษฐกิจ (อภิชาต อนุกูลอำไพ. 2546 : 39)

ปัจจุบันจังหวัดยโสธรมีโครงการชลประทานประเภทต่าง ๆ ประมาณ 200 โครงการ และมีพื้นที่ชลประทานอยู่เพียงประมาณ 180,000 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่การเกษตรทั้งจังหวัด ที่มีอยู่ประมาณ 1,800,000 ไร่ (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 5) ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือมีการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานน้อยมาก เมื่อเทียบกับปริมาณน้ำหรือพื้นที่ชลประทานหรือศักยภาพของโครงการชลประทานต่าง ๆ นอกจากนี้จังหวัดยโสธรยังประสบปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นประจำ โดยเฉพาะปัญหาการเกิดอุทกภัย ภัยแล้งที่เกิดขึ้นซ้ำซากและมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญมากในการแก้ปัญหาด้านการเกษตรในอนาคต (สุรัตน์ สงวนทรัพย์. 2546 : 20)

ปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งที่เกิดขึ้นนั้นดังกล่าวเกิดจากสาเหตุ 3 ประการ ได้แก่ ลักษณะของพื้นที่ลุ่มน้ำ ความวิปริตผันแปรของธรรมชาติ และจากการกระทำของมนุษย์ (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 7) การเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ นั้นย่อมส่งผลกระทบต่อผลผลิตทั้งเพื่ออุปโภคบริโภคและพืชพลังงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดยโสธรเป็นจุดที่แม่น้ำชี และลำเซบาย ซึ่งเป็นลำน้ำสายหลักที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากของจังหวัด ไหลลงไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อยู่ไม่ไกลนักทางด้านท้ายน้ำ จึงทำให้ปริมาณน้ำมีมากในฤดูฝน แต่ก็มีปริมาณน้ำน้อยในฤดูแล้ง ส่งผลกระทบทำให้ผลผลิตการเกษตรลดลงอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากสถิติพื้นที่การเกิดอุทกภัยและภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดยโสธรที่มีมากเฉลี่ย 150,000 ไร่ถึง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

300,000 ไร่ (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 3) นอกจากนี้ยังมีปัญหาคล้าย ๆ กับที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรที่ทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ มีมากขึ้น สภาพการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก คือ มีการบุกรุกเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากเดิมซึ่งเคยเป็นพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามในอดีตให้กลับกลายมาเป็นที่นาที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง พนังกั้นน้ำหรือสาธารณูปโภคอื่น ๆ ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่รับน้ำหรือเก็บน้ำลดน้อยลงไป ประกอบกับการใช้ทรัพยากรอย่างไม่คำนึงถึงอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ทำลายป่า การทำลายภูเขาเพื่อนำมาทำเป็นวัสดุก่อสร้าง การใช้ทรัพยากรน้ำอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีพื้นที่ลุ่มน้ำเกี่ยวข้องกัน ดังที่จะเห็นได้จากปัญหาผลกระทบจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่หลายแห่งในลุ่มน้ำโขง ที่ประเทศจีน เริ่มส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ด้านท้ายน้ำของในแม่น้ำโขง ตั้งแต่ประเทศจีนเรื่อยลงมาจนถึงประเทศไทยและเลยผ่านไปลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม การใช้พลังงานที่มีผลกระทบก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจก ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของโลกและเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งของการเกิดอุทกภัย ภัยแล้งอย่างรุนแรง (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 10)

โครงการชลประทานยโสธรมีหลักการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ในพื้นที่จังหวัดยโสธรที่ผ่านมาโดยการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลสารสนเทศศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง บูรณาการร่วมกับหน่วยงานและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน วางแผนงานป้องกันและบรรเทาภัยที่จะเกิดขึ้น วางแผนพัฒนาระบบชลประทานให้ครอบคลุมทุกลุ่มน้ำ และสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในการมีส่วนร่วมทุกระดับ จากผลการดำเนินงานของโครงการชลประทานยโสธรที่ผ่านมา พบว่า โครงการชลประทานกว่า 200 แห่งที่โครงการชลประทานยโสธรได้ก่อสร้างไว้แล้ว ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรจำนวน 180,000 ไร่นั้น มีประชาชนใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง จากแหล่งน้ำชลประทานที่มีความพร้อมจำนวนเพียงประมาณ 30,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 16 ของพื้นที่ชลประทานทั้งหมดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ปลูกข้าวในฤดูแล้งหรือนาปรัง แต่ยังมีอ่างเก็บน้ำ ฝายทดน้ำและอาคารชลประทานอีกเป็นจำนวนมากที่กรมชลประทานสร้างไว้แล้ว ทั้งที่อยู่ในความดูแลของกรมชลประทานและที่ได้ถ่ายโอนไปให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วนั้น มีปริมาณน้ำเต็มความจุและมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรได้ แต่ไม่มีประชาชนครัวเรือนใดนำน้ำไปใช้ประโยชน์ในการทำมาหากิน สร้างรายได้ ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ หรือบางแห่งก็ใช้ประโยชน์เพียงเล็กน้อย 2-3 ครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสีย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

โอกาส เสียงบประมาณแผ่นดินในการก่อสร้าง แต่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจใด ๆ แก่ประชาชนและประเทศชาติ (โครงการชลประทานยโสธร. 2552 : 4)

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธรที่เหมาะสมเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ค้นพบดังกล่าวมาสร้างรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธรต่อไป โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบที่มีส่วนร่วมและใช้ทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

คำถามการวิจัย

1. แนวทางการส่งเสริม การใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้งจากโครงการชลประทานต้นแบบที่มีประสิทธิผลเป็นอย่างไร

2. รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ที่เหมาะสมเป็นอย่างไร

3. ผลการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร เป็นอย่างไร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้งจากโครงการชลประทานต้นแบบที่มีประสิทธิผล

2. เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร

3. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร

สมมติฐานการวิจัย

หลังจากทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้ว จำนวนพื้นที่ที่มีการปลูกพืชฤดูแล้ง (Area) รายได้จากการขายพืชผลในฤดูแล้ง (Income) และความพึงพอใจของเกษตรกรต่อระบบ

ชลประทาน (Satisfaction) สูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้เป็น 5 ด้านดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาของการวิจัยดังนี้ ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้งจากโครงการชลประทานต้นแบบที่มีประสิทธิผล ศึกษาบริบทของจังหวัดยโสธรและการพัฒนาโครงการชลประทานในเขตจังหวัดยโสธร ศึกษาบริบทของอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่มีที่ดินทำกินในเขตการให้บริการน้ำของโครงการชลประทานยโสธรและไม่ใช้ประโยชน์จากน้ำที่โครงการชลประทานยโสธรจัดเตรียมไว้ให้ในฤดูแล้ง โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

ระยะที่ 1 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของโครงการชลประทานที่ดีเด่นและมีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานมาไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 10 คน ซึ่งในการวิจัยนี้ได้เลือกโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาน้ำอูนและศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สังกัดกรมชลประทาน ซึ่งเป็นโครงการดีเด่น เป็นต้นแบบ

ระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วย นักวิชาการอิสระ 5 คน ภาคราชการ 5 คน (เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ พัฒนาการจังหวัด นายอำเภอ และนายช่างชลประทาน) ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้บริการน้ำและมีการใช้น้ำในฤดูแล้ง 5 คน และประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้บริการน้ำแต่ไม่มีการใช้น้ำในฤดูแล้ง 15 คน โดยประชาชนต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด คือ มีที่ดินทำกินอยู่ในเขตชลประทาน เป็นผู้นำชุมชนหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำและเคยใช้น้ำชลประทานมาแล้วอย่างน้อย 3 ปี รวมทั้งสิ้น 30 คน

ระยะที่ 3 กลุ่มทดลอง คือ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้บริการน้ำในฤดูแล้งของอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ตำบลนุ่งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร จำนวน 30 ครัวเรือนที่เข้าร่วมกับการวิจัยโดยความสมัครใจและเจาะจง

3. ขอบเขตด้านการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งวิธีดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

3.1 ระยะที่ 1 ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทาน ในฤดูแล้งต้นแบบ แบ่งขั้นตอนดังนี้

3.1.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการการส่งเสริมใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง

3.1.2 ศึกษาการดำเนินการบริหารงานเพื่อการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้งของโครงการที่มีผลงานดีเด่น โดยกำหนดโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาน้ำอูนและศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สังกัดกรมชลประทาน เป็นโครงการต้นแบบ

3.1.3 วิเคราะห์แนวทางดำเนินการที่สำคัญจากสภาพจริงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาน้ำอูน รวมทั้งศึกษาเอกสาร ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาสังเคราะห์ สรุปเป็นแนวทางสำหรับการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทาน

3.2 ระยะที่ 2 สร้างรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร แบ่งขั้นตอนดังนี้

3.2.1 ร่างแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์ จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

3.2.2 จัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แล้วจัดเวที ระดมสมอง (Brain Storming) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแนวทางการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ นักวิชาการอิสระ 5 คน ภาคราชการ 5 คน (เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ พัฒนาการจังหวัด นายอำเภอ และนายช่างชลประทาน) ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้บริการน้ำและมีการใช้น้ำในฤดูแล้ง 5 คน และประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้บริการน้ำแต่ไม่มีการใช้น้ำในฤดูแล้ง 15 คน โดยประชาชนต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนด คือ มีที่ดินทำกินอยู่ในเขตชลประทาน เป็นผู้นำชุมชนหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำและเคยใช้น้ำชลประทานมาแล้วอย่างน้อย 3 ปี รวมทั้งสิ้น 30 คน

3.2.3 ผู้วิจัยนำผลจากการเสวนากลุ่มและระดมสมอง สร้างเป็นรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร

3.2.4 ผู้วิจัยส่งรูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ ทำการประเมิน ก่อนนำไปใช้

3.3 ระยะที่ 3 ทดลองใช้และประเมินผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ซึ่งแบ่งขั้นตอนได้ดังนี้

3.3.1 สร้างความเข้าใจกับเกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง ในพื้นที่ของอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกและเก็บรวบรวมข้อมูลการปลูกพืชฤดูแล้ง ก่อนทำการทดลอง

3.3.2 ทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง กับเกษตรกร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก เป็นเวลา 1 ฤดูกาลเพาะปลูกในฤดูแล้ง

3.3.3 ประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร กับเกษตรกร ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ที่ใช้เวลาทดลอง 1 ฤดูกาลเพาะปลูกในฤดูแล้ง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการปลูกพืชฤดูแล้งหลังทำการทดลองและนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อประเมินผล

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ชลประทานของอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ตั้งอยู่ที่ ตำบลบุ่งค้า อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นโครงการชลประทาน มีความจุ ประมาณ 26.80 ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่ชลประทาน จำนวน 12,672 ไร่ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่แห่งนี้เนื่องจากเป็นโครงการชลประทานที่ก่อสร้างแล้วเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 สามารถเก็บกักน้ำได้จำนวนมาก แต่การใช้ประโยชน์กลับมีน้อยมากในฤดูแล้ง ซึ่งไม่เต็มศักยภาพที่มีอยู่ มีสาเหตุหรือปัจจัยใดที่ทำให้เป็นเช่นนี้

5. ขอบเขตด้านระยะเวลาการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาของการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2555 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2555

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
MAHASARAKHAM RAJABHAT UNIVERSITY

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการส่งเสริม (Promotion Model) หมายถึง กิจกรรม วิธีการ โครงการ หรือแนวทางการดำเนินงานที่ส่งเสริมให้มีการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการใช้น้ำชลประทานในฤดูแล้งมากขึ้น โดยอาศัยวิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้

2. การใช้ประโยชน์ (Utilization) หมายถึง การที่ประชาชนทำประโยชน์ในพื้นที่ชลประทาน โดยปลูกพืชฤดูแล้งและใช้น้ำจากโครงการชลประทานในพื้นที่จังหวัดยโสธร

3. โครงการชลประทาน (Irrigation Project) หมายถึง งานชลประทานที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการเกษตร การอุปโภคบริโภค การบรรเทาอุทกภัย การอุตสาหกรรม การผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำ การคมนาคม แหล่งเพาะพันธุ์ประมงน้ำจืด แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และอื่น ๆ

4. การชลประทาน (Irrigation) หมายถึง การให้น้ำแก่พืช เพื่อช่วยให้พืชได้รับน้ำเพียงพอกับความต้องการ กิจการชลประทาน จะต้องประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ เป็นกิจการที่บุคคลจัดทำขึ้นเพื่อนำน้ำไปใช้ และการใช้น้ำนั้นเพื่อการเพาะปลูกหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์

5. พื้นที่ชลประทาน (Irrigation Area) หมายถึง พื้นที่ที่มีการก่อสร้างระบบส่งน้ำและสามารถรับน้ำและใช้น้ำเพื่อการเกษตรและอื่น ๆ ได้อย่างทั่วถึง

6. อุทกภัย (Flood) หมายถึง สาธารณภัยที่เกิดจากน้ำท่วมขังตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจากธรรมชาติหรือการกระทำของมนุษย์ก็ได้ ทำให้เป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนหรือรัฐ

7. ภัยแล้ง (Droughts) หมายถึง ความแห้งแล้งของลมฟ้าอากาศ อันเกิดจากการที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขาดน้ำ ทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติเกิดความเสียหายและความอดอยากทั่วไป ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางของประเทศไทย

8. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่คิดร่วมกัน วางแผนร่วมกัน ทำร่วมกันหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

9. กลุ่มผู้ใช้น้ำ (Group of Water Users) หมายถึง กลุ่มคนที่รวมกลุ่มกันทั้งที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและไม่มีการจดทะเบียน โดยที่สมาชิกในกลุ่มมีการร่วมกันบริหารจัดการ และรับประโยชน์

10. ภาครัฐ (Government) หมายถึง ส่วนราชการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาอุทกภัย ภัยแล้งและการชลประทาน

11. ภาคประชาชน (People) หมายถึง ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้าน ในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย ภัยแล้ง และมีส่วนเกี่ยวข้องด้านการชลประทาน

12. องค์กรเอกชน (Non-government Organization : NGO) หมายถึง องค์กรที่ประชาชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งขึ้นและทำงานเกี่ยวกับอุทกภัย ภัยแล้ง และการชลประทาน

13. ฤดูแล้ง (Dry Season) หมายถึง ฤดูกาลที่แห้งแล้ง เริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่เปลี่ยนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

14. ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง ความรู้สึกรัก ชอบ ยินดี เต็มใจ หรือเจตคติที่ดีของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
MAHASARAKHAM RAJABHAT UNIVERSITY

1. ได้รูปแบบการส่งเสริมใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธร ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างขึ้นและสามารถนำไปใช้ได้จริง และตรงกับความต้องการของประชาชน

2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของโครงการชลประทานและแผนการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานในฤดูแล้ง จังหวัดยโสธรอย่างบูรณาการ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการกับโครงการชลประทานอื่น ๆ ได้

3. ประชาชนในพื้นที่ให้บริการ มีการใช้น้ำทำการเกษตรในฤดูแล้งเพิ่มขึ้น สามารถเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือนได้